

Călătoriile cetățenilor români peste hotare în perioada 1918-1948. Acte și proceduri. Studiu de caz: județele transilvănene
- Rezumat -

Consolidarea și dezvoltarea statului național unitar român realizat prin actul de voință națională, la 1 Decembrie 1918, a impus, ca pe o cerință obiectivă a acestui proces, promovarea schimbului de valori materiale și spirituale cu străinătatea. Condițiile concrete existente în județele transilvănene, în perioada imediat următoare Unirii, a ridicat în fața Consiliului Dirigent, organism de guvernare provizorie a teritoriilor din Banat, Partium, Transilvania și Maramureș, declarate unite pe vecie cu România, problema rezolvării raportului dintre libertatea de călătorie în străinătate – necesitate primordială a dezvoltării vieții politice, economice și sociale în noile limite naționale, precum și controlul asupra acestora, cerință de prim rang a obiectivelor privind siguranța națională a statului.

Acest studiu își propune să analizeze și, pe cât posibil, să sintetizeze, parțial, unele aspecte privind instituția *călătoriilor în străinătate* pe baza *documentelor special emise* în acest scop de către instituțiile statului român, în perioada 1918-1948.

Demersul istoric are o zonă geografică limitată de investigare și, de asemenea, o extensie circumscrisă în timp.

Din punct de vedere al orizontului spațial, ne-am oprit asupra Transilvaniei, leagăn de formare și dezvoltare a poporului român și care, prin Hotărârea de Unire de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, a și încununat procesul de formare a statului național unitar român, năzuință prezentă mereu în conștiința națională a poporului nostru.

Spre deosebire de Vechiul Regat și celelalte teritorii declarate unite cu țara, în anul 1918, în județele transilvănene se constată existența unor particularități în acest domeniu, fapt ce diferențiază, parțial, individual și, uneori colectiv, călătoriile locuitorilor lor peste hotare, de acțiunile similare ale celorlalți

români domiciliați pe teritoriul României Mari. Aceste particularități s-au manifestat netăgăduit, atât în timpul funcționării Consiliului Dirigent din Transilvania (2 decembrie 1918 – 4 aprilie 1920), cât și în perioada imediat următoare desființării acestuia (4 aprilie 1920 – 1 ianuarie 1921), în perioada cedării județelor din nordul Transilvaniei (Sentința arbitrară de la Viena, 30 august 1940) până la reinstaurarea administrației românești în Transilvania de Nord (9 martie 1945), precum și în perioada ermetizării granițelor românești (mai 1945 – septembrie 1948).

În ceea ce privește intervalul temporal, dimensiunea acestuia a fost dată de complexitatea realităților pe care Transilvania a fost nevoită să le străbată, cu demnitate și curaj, din momentul realizării Marii Uniri - în condițiile unei democrații românești autentice -, până în momentul instaurării totalitarismului comunist în România, în 1948.

Pe baza izvoarelor documentare, edite și inedite, studiul evidențiază și impactul, direct și deosebit de grav uneori, pe care cadrul relațiilor politice internaționale în care a evoluat statul național unitar român în această perioadă l-a avut asupra statutului călătoriilor cetățenilor români în străinătate și a activității sistemului instituțiilor statului autorizate în domeniul controlului călătoriilor în străinătate, precum și asupra cetățenilor înșiși, obligați astfel, să se supună deturnărilor de la interesele lor firești.

Prin urmare, am acordat atenție și statutului unor categorii speciale de călători peste frontierele românești și liniile de demarcație din Transilvania, cunoscute de istorie sub denumirea de *evacuați*, *optanți*, *refugiați* și *expulzați*, chiar dacă aceștia nu au decât un regim parțial adevărat de călători în străinătate, și care, este dat numai de trecerea granițelor pe baza unor acte ce îndreptățea la aceasta și, adeseori, chiar și în lipsa lor.

Pe lângă călătoriile cetățenilor români transilvăneni în străinătate, realizate pe baza *pașapoartelor*, a existat și o altă categorie de beneficiari ai unor documente speciale pentru trecerea granițelor românești, aceea a participanților la *traficul*

de frontieră local, fie în cazuri urgente, fie pentru efectuarea muncilor agricole. Din această categorie fac parte locuitorii zonelor de frontieră limitrofe, truditoni ai ogoarelor lor întretăiate sau rămase de cealaltă parte a granițelor. Din respect față de această clasă socială, aproape întotdeauna exclusă de la libertatea de a călători în străinătate, fie ca urmare a îndeletnicirii ei ori a feluritelor îngrădiri impuse lor de autorități, studiul a stăruit și asupra statutului acesteia.

Lucrarea a impus o structură pe șapte capitole, împărțite pe un număr variabil de subcapitole, divizare datorată, în primul rând, bogăției materialului de informație existent și, în al doilea rând, varietății și ineditului acestuia.

Astfel, primul capitolul, intitulat „*Statutul juridic al documentelor de călătorie în România până la 1 Decembrie 1918*”, are menirea de a ne introduce, apropia și familiariza cu domeniul de cercetare respectiv, privit prin prisma evoluției sale istorice, în comparație cu preocupările de acest gen, din alte țări. Urmare a evoluțiilor cadrelor politice interne și internaționale, și în spațiul românesc, libera circulație, precum și comunicările cu străinătatea, au fost puse sub controlul sever al autorității centrale a statului. Această activitate s-a realizat în interesul acesteia, pentru prima dată în Transilvania, în anul 1554, prin hotărâri dietale, luate la Tîrgu-Mureș (25 ianuarie) și Mediaș (10 iunie).

Proaspătul principat autonom al Transilvaniei, intrat în anul 1541 sub suzeranitatea Porții otomane, împărțășind din acest punct de vedere, însă la alte dimensiuni, soarta Țării Românești și Moldovei, a fost nevoit să facă față atacului imperialilor, conduși de generalul Castaldo. Aceștia intraseră în principat încă din 1551, ca o reacție față de transformarea Budei în pașalâc și recunoașterea dreptului familiei Zápolya la coroana Ungariei, revendicată de Ferdinand de Habsburg, în baza dreptului de succesiune, poziție aflată în contradicție cu dreptul de cuceritor al sultanului Soliman I.

Față de intrarea imperialilor în Transilvania, turcii au ocupat provinciile românești Banat și o parte din Crișana (Partium), transformându-le în pașalâc, cu centrul la Timișoara.

În aceste condiții, situația Transilvaniei era dificilă, ceea ce a determinat-o să pună sub un strict control toate călătoriile transilvănenilor în străinătate, inclusiv trimerile de bunuri și scrisori, prin obligativitatea obținerii *salvconductelor* emise de cancelaria princiară ori a *scrisorilor doveditoare* emise de oficialii locului.

Aceste restricții erau impuse asupra călătoriilor în străinătate ale „domnilor stăpânitori ai țării”, din care românii erau excluși, fiind considerați „tolerați”. *Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei* (1653) consemnează interdicția celor care călătoreau în străinătate în interes propriu, celor care mergeau la studii, negustorilor și militarilor, de a părăsi țara fără *salvconductul* principelui. Acestora li se adaugă și categoriile celor aflați în serviciul obligatoriu, oficialilor, precum și negustorilor-orășeni cu garanții, care călătoreau în țări îndepărtate. *Salvconductele* se eliberau numai în baza scrisorilor *adeveritoare* a intențiilor „drepte și demne în privința oportunității lucrului”, emise de oficialii comitatelor, scaunelor sau orașelor transilvănene. Celelalte categorii de locuitori care nu se încadrau în aceste restricții, puteau călători în străinătate numai în baza scrisorilor *doveditoare* emise de oficialii locului, copie a acestora fiind înaintată cancelariei princiare. Erau dispensați de *salvconducte* sau scrisori *doveditoare* numai locuitorii mărginași, care puteau trece granițele țării, dar numai până în comitatul vecin.

Prin urmare, începând cu anul 1554, călătoriile „domnilor” dincolo de hotare au fost puse sub controlul direct al principelui Transilvaniei, în timp ce locuitorii mărginași urmau să fie utilizați, în continuare, în scopuri informative.

Odată stabilit acest control asupra călătoriilor în străinătate, el a fost perfecționat continuu, mai ales după înstăpânirea habsburgică asupra Transilvaniei. Această stăpânire va introduce un sistem aparent mai relaxat asupra eliberării documentelor de călătorie de către comiți și diversele autorități militare și, mai târziu, de către căpitaniii polițiilor pentru locuitorii orașelor.

Sistemul eliberării *pașapoartelor* pentru transilvăneni de către *comiți și căpitanii polițiilor* a fost adoptat și de Ungaria, începând cu instaurarea regimului dualist (1867) și va fi legiferat printr-o lege specială asupra pașapoartelor adoptată în anul 1903.

În ceea ce privește Țara Românească și Moldova, abia după începerea funcționării sistemului domniilor fanariote (1711) și, mai ales, după pacea de la Passarowitz (1718) prin care Poarta otomană a fost nevoită să cedeze Imperiului habsburgic Banatul și Oltenia, sultanul Ahmed al III-lea a emis un firman prin care interzicea trecerea Dunării în Țara Românească și Moldova, fără *ordin imperial* ori *bilet de învoire* de la dregătorii din cetățile de margine. În același timp, nimeni nu mai putea trece în dreapta Dunării fără document scris din partea domnilor fanarioți, denumit *sinet*.

Conform vechilor capitulații, fiind țări tributare Porții otomane, în mod normal Principatele Române trebuiau să se bucure de dreptul de a fi scutite de călcarea cu piciorul de către otomani. Disoluția autorității otomane, accentuată pe tot parcursul secolului al XVIII-lea a dus la grave încălcări ale acestui principiu, soldate cu frecvente incursiuni de jaf, ocuparea pământurilor locuitorilor români și obligarea acestora să lucreze în folosul turcilor.

Plângerile domnilor fanarioți îndreptate către Înalta Poartă a condus la stabilirea obligativității călătoriilor turcilor în Țara Românească și Moldova pe baza *teșcherelor*, iar ale pământenilor în Imperiul otoman, pe baza *răvașelor*. Și aceste măsuri au fost la fel de nesigure și, fiind frecvent încălcate de ambele părți.

Pașaportul, ca document de călătorie în străinătate, a fost introdus în Principatele Române prin prevederile Regulamentului organic, pus în aplicare în Țara Românească în anul 1831, iar în Moldova, în anul 1832. Până în anul 1847, acesta se elibera gratuit în Țara Românească și contra unei taxe de 10 lei, moldovenilor. Beneficiau de pașapoarte numai boierii, negustorii și meseriașii, al căror număr a fost într-o continuă creștere. În Moldova, pașapoartele se eliberau în cadrul unui

sistem centralizat, prin *Postelnicie*, devenită ulterior instituția *Secretariatului de Stat*, iar pentru valabilitate, aveau nevoie de viza *Agiei* și a *Hătmăniei*, autorități însărcinate cu supravegherea informativă, prima, și paza graniței, cea de a doua. În Țara Românească, pașapoartele se eliberau de către *Agie* și *ispravnicii de județe*, ministrul de interne fiind obligat să le semneze, cel mai probabil, imediat după tipărirea lor.

De un statut special s-au bucurat locuitorii mărginași graniței muntene către Banat și Transilvania, care puteau trece hotarul fără obligativitatea unui pașaport, pe baza *biletelor de învoire (răvașe)* obținute de la jurații satelor, privilegiu de care se bucurau și cei de la granița moldo-munteană.

Stabilirea unui statut diferit pentru eliberarea pașapoartelor locuitorilor munteni și moldoveni reflectă și interesul distinct al Imperiului rus față de aceștia.

Abia în anul 1862 a fost desființată obligativitatea pașapoartelor la trecerea Milcovului, iar procedurile necesare eliberării documentelor de călătorie în străinătate au fost uniformizate și eficientizate.

România a adoptat un statut juridic al pașaportului numai în anul 1912, prin adoptarea *Legii asupra paspoartelor* și a regulamentului de aplicare a acesteia. Ambele acte normative stabileau autoritățile competente să elibereze astfel de documente în țară și în străinătate, persoanele care puteau beneficia de acte de călătorie, condițiile cerute pentru obținere, actele și procedurile obligatorii procesului de eliberare, tipurile de pașapoarte, forma acestora și cuantumul taxelor ce trebuiau percepute.

În mod adiacent, zona de frontieră limitrofă a fost redusă de la 25 km la numai 15 km de la linia de frontieră. Competența eliberării *biletelor pentru trecerea frontierei* locuitorilor limitrofi a rămas tot asupra șefului punctului poliției de frontieră respectiv.

În mod special, au fost stabilite noi sancțiuni pentru încălcarea normelor privind obținerea și utilizarea pașapoartelor și au fost supuse sancțiunilor penale intrările și ieșirile din țară prin alte locuri decât cele destinate controlului călătorilor,

același statut fiind rezervat funcționarilor care favorizau astfel de acte.

Capitolul al II-lea, intitulat „*Statutul călătoriilor în străinătate și al documentelor necesare pentru acestea în perioada de activitate a Consiliului Dirigent din Transilvania*”, prezintă cadrul politico-militar, administrativ și juridic în limitele căruia acest organism de guvernare regională provizorie a înțeles să favorizeze călătoriile transilvănenilor în străinătate, în condițiile în care granițele de vest ale României erau stabilite, dar nu sancționate prin Tratatul de Pace.

Consiliul Dirigent a liberalizat treptat călătoriile interne și în străinătate ale transilvănenilor, urmare a condițiilor speciale din Transilvania. Dintre acestea, având relevanță existența liniei de demarcație, stabilită de-a lungul râului Mureș și a zonelor de ocupație militară franceză în Banat și Arad, iar apoi, starea de beligeranță cu Ungaria.

În interesul siguranței naționale, a fost extinsă aplicarea statutului pașaportului românesc în teritoriul administrat provizoriu, în detrimentul legislației ungare din acest domeniu, incompatibilă intereselor naționale ale statului român. Eliberarea pașapoartelor a fost dată în competența *Resortului de Interne* al Consiliului Dirigent. Acesta le-a eliberat conform principiului corespondenței perfecte care trebuia să existe între vremurile excepționale pe care le trăiau transilvănenii și faptul material al obținerii unui pașaport pentru călătorii în străinătate.

Consiliul Dirigent însă, a creat transilvănenilor posibilitatea efectuării nestânjenite a călătoriilor pe teritoriul Vechiului Regat, al Bucovinei, Basarabiei și în ținuturile care au aparținut defunctei coroane dualiste, prin punerea în circulație a unor documente de călătorie în străinătate, care se obțineau pe plan local, sub rezerva obținerii vizelor militare necesare călătoriilor în zonele administrate de armata română.

În perioada campaniei militare din anul 1919, și până la începerea procesului de eliberare a pașapoartelor în sistem descentralizat, respectiv 21 octombrie 1920, autoritățile militare române au avizat asupra oportunității călătoriilor efectuate prin zonele de interes militar.

Începând cu 1 august 1919, au fost puse în aplicare măsurile de repatriere a acelor locuitori transilvăneni care, fie în urma statutului lor juridic de străini, nu își mai justificau prezența pe teritoriul românesc, fie ca urmare a atitudinii provocatoare sau ostile statului român și instituțiilor sale s-au inclus în dispozițiile exprese ale regulamentului pentru controlul străinilor. Evacuarea și expulzare funcționarilor unguri a avut loc numai în acele situații când aceștia au produs perturbări majore funcționării instituțiilor statului național român, punând în pericol procesul de desăvârșire a unității naționale. Unele schimburi izolate de locuitori cu Ungaria au avut loc și înainte de această dată, peste linia frontului.

Resortul de Interne a organizat și a pus în aplicare măsurile de repatriere ale românilor de pretutindeni, sens în care a fost organizat și a funcționat un birou central, cu sediul la Consiliului Dirigent, precum și un număr de șase birouri externe, localizate în Siberia, Statele Unite și Franța.

La desființarea Consiliului Dirigent (4 aprilie 1920), atribuțiile acestuia au trecut asupra puterilor statului, de la care îi fuseseră încredințate, prin mandat, la 11/24 decembrie 1918, moment care marchează efectuarea unificării administrativ-instituționale, de principiu.

Secretariatul General de Interne din Cluj, aflat în subordinea Ministerului de Interne, a fost delegat de către acesta cu exercitarea atribuției de eliberare a pașapoartelor locuitorilor din Transilvania, Banat și Bucovina, până la noi dispoziții.

O primă restrângere a acestei delegații speciale, a fost realizată la 21 octombrie 1920, dată de la care, prefecturile județelor Caraș-Severin și Timiș-Torontal au fost abilitate să elibereze pașapoartele solicitate de către locuitorii cu domiciliul în aceste județe. Începând cu 1 ianuarie 1921, delegația Secretariatului General de Interne din Cluj dată pentru eliberarea pașapoartelor a încetat în totalitate. Aceste atribuții au fost transferate pe seama *prefecturilor județelor* transilvănene, iar ulterior, a fost extinsă și asupra *prefecturilor de poliție*.

Procesul de liberalizare a călătoriilor și de eliberare a pașapoartelor transilvănenilor a demarat ulterior începerii

procesului de repatriere a optanților la cetățenia austriacă sau ungară, în virtutea stipulațiilor din Tratatul de Pace de la Paris. În același timp a fost liberalizată emigrarea populației de origine maghiară și secuiască din județele transilvănene, precum și a celei evreiești de pe întreg cuprinsul României Mari.

Problema repatrierii optanților la o cetățenie străină a fost dată în competența de soluționare a autorităților de poliție care eliberau și *certIFICATELE DE CĂLĂTORIE*. Procesul a fost obstrucționat de Ungaria, care a invocat diverse motivații în vederea întâzierii lui, urmărind prin aceasta sporirea sentimentului de frustrare și furie împotriva statului național român, în rândul persoanelor aflate în această situație. Momentul a fost depășit după stabilirea relațiilor diplomatice româno-ungare. A fost creat un birou central al repatrierilor, cu sediul la Cluj, pe lângă care a funcționat și o delegație ungară.

În ceea ce privește competența de eliberare a *PAȘAPOARTELOR DE EMIGRARE*, aceasta a fost delegată, de pe seama Ministerului de Interne, în sarcina prefecturilor de județe și de poliții, cu obligația acestora de a nu elibera asemenea pașapoarte, înainte de obținerea unei aprobări date de către Ministerul de Interne.

Al III-lea capitol are ca obiect „*Statutul traficului de frontieră local*”. În condiții specifice fiecărei frontiere, cu excepția celor româno-bulgare și româno-sovietice, România a încheiat convenții de recunoaștere reciprocă a drepturilor proprietarilor limitrofi asupra terenurilor întretăiate de liniile de frontieră ori situate la o distanță de până la 10 km de aceasta. Totodată s-a reglementat și modalitățile de folosire a bunurilor rezultate din exploatarea acestor proprietăți. De asemenea, a mai fost recunoscută și garantată, în mod reciproc, facilitatea traficului local de frontieră pentru locuitorii diferitelor zone de frontieră.

Astfel, transilvănenii s-au putut bucura, în mod diferit, de beneficiile traficului local de frontieră stabilit la frontierele româno-iugoslavă, româno-ungară, româno-cehoslovacă și româno-polonă, până la dezmembrarea Cehoslovaciei și Poloniei (1939). Ungaria a profitat de pe urma dispariției

Cehoslovaciei și a Poloniei, obținând noi teritorii, ceea ce a determinat o nouă zonă de frontieră.

În același mod, în 1940, urmare a refuzului constant de a rezolva definitiv problema minorităților naționale prin efectuarea unui schimb de populație româno-maghiar, Ungaria a beneficiat teritorial, în urma Actului de arbitraj de la Viena (30 august 1940), și în defavoarea României. Prin urmare, linia de demarcație cu Ungaria, niciodată recunoscută de guvernele României, a realizat, pentru locuitorii mărginași, un nou tip de trafic de frontieră local, mai sărac în beneficii.

Reluat din anul 1945, la nivelul și în forma existentă în anul 1938, traficul local de frontieră româno-ungar nu a mai putut reveni la exercițiul interbelic. El s-a degradat în mod constant, ca urmare a limitării accesului și circulației persoanelor la frontiera de vest a României. O altă consecință a constituit-o instaurarea unui climat de teroare în zona de vest.

Adevărata cauză a deteriorării traficului local de frontieră româno-ungar a constituit-o dorința Moscovei de a dezorganiza și distruge mica gospodărie țărănească și, implicit, proprietatea privată din toate țările aflate în sfera sa de influență. Astfel, s-a creat, în mod artificial, condițiile transformării proprietăților individuale în proprietăți colective (colhohuri după model sovietic). Prin urmare, în 1948, prin complicitatea celor două partide comuniste aflate la putere în România și Ungaria, prin ministerele lor de interne, a fost hotărâtă lichidarea reciprocă a proprietăților limitrofe prin compensarea reciprocă a suprafețelor agricole, adevărat act politic cu valențe penale, realizat în cursul anului 1949. Ministerele însărcinate cu problemele de agricultură din cele două țări au primit fiecare listele reciproce de proprietari limitrofi, inițiindu-se procesul de redistribuire și împrumietărire cu aceste teritorii a proprietarilor ale căror terenuri rămăseseră de cealaltă parte a frontierei ori săracilor satelor, prin mijlocirea comisiilor create în acest scop, la nivelul fiecărei comune limitrofe.

Terenurile nu s-au putut compensa niciodată, cel puțin pentru partea română, iar modul cum a fost distrusă proprietatea

limitrofă româno-ungară constituie o rușine comună a celor două partide comuniste înrobite Moscovei.

Regimurile politice sunt supuse uzurii și decăderii, partidele politice dispar cu timpul, însă proprietatea funciară continuă să existe, indiferent de tribulațiile lor. Întrebarea continuă să subziste și astăzi: unde este proprietatea limitrofă?

Capitolul IV, intitulat „*Participarea României la procesul de adoptare a pașaportului european unic. Conferințele internaționale pentru uniformizarea unor activități pe linie de pașapoarte și vize*” pune în evidență vechimea ideii de Europă Unită care, cu toată generozitatea acesteia, nu a putut fi înțeleasă în acel moment istoric (1920-1939). Abia după distrugerea ideologiilor nazistă și fascistă, precum și după cunoașterea esenței totalitarismului comunist și, mai cu seamă, în fața pericolului iminent al extinderii acestuia, Europa a înțeles beneficiile asupra acestei forme de colaborare.

La vremea respectivă, România și-a arătat scepticismul față de liberalizarea și accelerarea traficului transfrontalier al călătoriilor reciproce, inclusiv prin reducerea formalităților controlului de frontieră, arătând că primește doar parțial unele măsuri stabilite prin *Rezoluția Conferinței asupra pașapoartelor, formalităților și biletelor de călătorie de la Paris (1920)*. Nici reuniunile următoare, pe această temă, nu s-au bucurat de un mai mare succes. În schimb, a utilizat, în mod reciproc avantajos, mecanismul combinat al facilităților pașaport – viză – turism, în scopul menținerii sau extinderii relațiilor de natură politică și economică, în toată perioada interbelică.

Prin urmare, în mod firesc s-a impus și titlul celui de al V-lea capitol al lucrării: „*Evoluții în domeniul actelor și procedurilor pentru eliberarea pașapoartelor și efectuarea călătoriilor în străinătate în perioada 1918-1944*”.

Schimbările care au intervenit în domeniul actelor justificative cerute pentru eliberarea pașapoartelor oglindesc transformările din însăși domeniile juridic și administrativ petrecute în cadrul statului național unitar român, în această perioadă. Astfel, s-au uniformizat actele de legitimare (1921),

cele de constatare a cetățeniei (1924), actele de stare civilă, de cazier judiciar și a celor emise de autoritățile militare.

Schimbarea unor proceduri pentru obținerea pașapoartelor a fost rezultatul nevoii protejării forței de muncă autohtone, așa cum a fost cazul adoptării dispozițiilor referitoare la emigrări și imigrări, în anul 1925, și care, au schimbat complet procedurile de verificare și evidență a fiecărui solicitant de pașaport pentru emigrare, situație în care erau încadrate și persoanele care efectuau călătorii în America, dar și cei care călătoreau în Europa pentru o perioadă de doi ani, în scopul obținerii mijloacelor de existență.

Pe de altă parte, începând cu toamna anului 1936, se încercă limitării contactelor particulare ale cetățenilor români cu străinătatea, prin instituirea obligativității vizei de ieșire din țară, coroborată mai târziu, și cu obligativitatea înmatriculării la oficiile diplomatice și consulare române din străinătate. Pentru eliberarea pașapoartelor, scopul călătoriei trebuie justificat din ce în ce mai temeinic. Prin dispozițiile unor legi speciale, cum erau cele referitoare la obligativitatea pregătirii premilitare, se introduc din ce în ce mai multe restricții pentru eliberarea pașapoartelor necesare tinerilor. S-a schimbat forma pașapoartelor simple în anul 1932, iar în anul 1938, s-au emis noi modele de pașapoarte diplomatice.

A început să aibă importanță atitudinea politică a solicitanților de pașapoarte și, ca o măsură extremă, în cazuri deosebite, pașaportul eliberat anterior era retras de la titular.

În ceea ce privește tipurile de pașapoarte, se constată o mare varietate a lor: *diplomatice, de serviciu, simple, colective, de emigrare, de protejat român, certificate de călătorie* pentru repatriere, emise în străinătate de reprezentanțele noastre consulare.

Se constată, dar în mod accentuat începând cu anul 1936, că sistemul de eliberare al pașapoartelor și vizelor a fost utilizat pentru realizarea unor deziderate de ordine publică și siguranță națională, în detrimentul intereselor personale ale solicitanților, precum și pentru promovarea unei imagini politice favorabile României în străinătate.

Către această direcție au fost îndreptate eforturile comune depuse împreună cu Grecia, Turcia, Iugoslavia, Cehoslovacia și Polonia, în perioada anilor 1935-1938, prin care România a încercat prin utilizarea facilităților în materie de pașapoarte și vize, promovarea raporturilor turistice cu aceste țări, lucru care a contribuit la menținerii păcii și securității în zonă. Era o altă dovadă de balans politic, între aliații săi tradiționali și susceptibilitățile germane, sub privirile tot mai amenințătoare ale vecinilor sale revizioniste: Uniunea Sovietică, Ungaria și Bulgaria.

Cel de al VI-lea capitolul, intitulat „*Documente și călătorii în cadrul relațiilor româno-ungare (1940-1944)*”, relevă pozițiile ireconciliabile ale celor două state, pe care acestea s-au situat după arbitrajul de la Viena, din 30 august 1940, pe care România l-a și denunțat în toamna anului 1941.

România și-a îndeplinit punctual toate obligațiile impuse ei în mod brutal, la Viena, contând pe reciprocitatea Ungariei, conform promisiunilor făcute în mod solemn. Ea credea încă în imparțialitatea arbitrilor.

Fără a stăruii asupra mijloacelor de forță întrebuițate în nord-vestul Transilvaniei cedate, constatăm că, atunci când România a pus la punct normele privind plecarea din țară a optanților la cetățenia ungară și a început funcționarea sistemului conceput în acest sens, Ungaria a refuzat să mai elibereze certificate de călătorie acestora, refuzând și acordarea vizelor de intrare în această țară cu documente de călătorie eliberate de autoritățile române. Teama față de posibila demaghiarizare a României a avut rațiuni politice evidente. În 1941, rezolvarea situației optanților la cetățenia ungară a fost amânată pentru mai târziu, apoi uitată cu desăvârșire.

În aceste condiții partea română a răspuns prin reciprocitate: consulatele României acreditate la Budapesta, Oradea și Cluj au primit dispoziții categorice să nu mai elibereze certificate de repatriere decât numai în situații deosebite și cu acordul Ministerului de Interne.

Măsurile reciproce adoptate de Ungaria și România au situat călătoriile transfrontaliere într-un adevărat impas, deblocat

în 1943, prin instituirea unui sistem la schimb de acordare a pașapoartelor și vizelor.

Călătoriile studenților și elevilor refugiați din teritoriul cedat Ungariei nu s-au bucurat de o soartă mai bună, deoarece au refuzat oferta de a beneficia de obținerea unui pașaport ungar. Situația lor, din acest punct de vedere, s-a ameliorat numai în vara anului 1944, vreme la care, încă din 19 martie, Ungaria a fost ocupată militar de către Germania.

Cel de al VII-lea, și ultim capitol, intitulat „*Restricționarea liberei circulații a persoanelor (1945-1948)*” relevă procesul prin care, încă din primele zile ale ocupării României de către Armata Roșie, toate problemele privind acordarea vizelor pentru călătorii în străinătate sau intrarea în România, au fost preluate în beneficiul Comisiei Aliate de Control din România. Acest sistem a fost practicat în toate țările ocupate de Uniunea Sovietică.

Ulterior, după impunerea guvernului Petru Groza, la 6 martie 1945, ocupantul sovietic a făcut demonstrația aptitudinilor sale și în domeniul restricționării reale a călătoriilor în străinătate. Astfel, în perioada 1945-1946 a înprospătat efectivele Ministerului de Interne, personalul a fost instruit în legătură cu noile obiective urmărite de nou createle Poliție și Siguranță „democrat-populare”.

În toamna anului 1946, chiar înaintea alegerilor, printr-o nouă lege, a fost ridicată competența prefectilor de județe de a elibera pașapoarte cetățenilor din mediul rural, domiciliați în circumscripția respectivă. În mod corespunzător a fost redusă și competența în domeniu a Ministerului Afacerilor Străine, astfel încât, cu excepția pașapoartelor diplomatice, întreaga competență de eliberare a pașapoartelor a fost transferată Ministerului de Interne, mult mai dependent de cerințele momentului.

Pentru control, ocupantul sovietic a păstrat, pentru el, întreaga competență de aprobare a eliberării vizelor fără de care, nici un pașaport nu era valabil, inclusiv cel diplomatic.

Deoarece misiunea Comisiei Aliate de Control din România se apropia de sfârșit, ca urmare a semnării, la 10

februarie 1947, a Tratatului de Pace de la Paris, „Marele frate sovietic” a inițiat măsuri masive și energice pentru ermetizarea frontierelor de nord-vest ale României. Crearea Comandamentelor Unice de frontieră la nivel regional-administrativ, județean, precum și al preturilor plaselor limitrofe frontierei, a angrenat impresionate resurse umane, miliare și civile. Acest efort imens a fost susținut și prin măsuri legislative corespunzătoare, fapt ce a asigurat evacuarea, urmată de distrugere, a clădirilor situate la o distanță de 500 m de la linia de frontieră, distanță mărită progresiv, ulterior.

Imensitatea și rapiditatea aplicării măsurilor preconizate, precum și rezultatele care au condus la diminuarea și paralizarea circulației pe frontiera de nord-vest a țării, a creat posibilitatea comuniștilor români să preia, în întregime, control asupra sistemului călătoriilor cetățenilor români în străinătate, în favoarea și pe seama sa.

Astfel, statul a fost scos în afara sistemului de control asupra călătoriilor în străinătate, rol asumat și exercitat de către Biroul Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, devenit, între timp, partid unic.

Prin urmare, în septembrie 1948, după crearea Securității Poporului (30 august 1948) a fost schimbat întregul statul al călătoriilor în străinătate și al documentelor necesare pentru aceasta. Ermetizarea României era deplin realizată, atât la frontiere, cât și în cadrul sistemului aprobărilor pentru eliberarea documentelor necesare efectuării călătoriilor în străinătate.

Refuzul autorităților comuniste de a mai acorda poporului român un drept democratic fundamental, acela de liberă circulație a persoanelor, a constituit una din cauzele principale ale rezistenței în fața procesului de instaurare a comunismului în România.